

Отримано: 30 листопада 2024 р.

Прорецензовано: 20 грудня 2024 р.

Прийнято друку: 23 грудня 2024 р.

e-mail: kalina.ua1980@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5275-4715>

Scopus Author ID: JUU-8039-2023

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-38-41

Калініченко М. М. Поняття оригінальності літературного тексту: міждисциплінарний підхід. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 38–41.

УДК: 82.0:347.78

Калініченко Михайло Михайлович,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології РДГУ,
Рівненський державний гуманітарний університет

ПОНЯТТЯ ОРИГІНАЛЬНОСТІ ЛІТЕРАТУРНОГО ТЕКСТУ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД

Оригінальність літературного тексту є ключовим поняттям у різних дисциплінах, таких як літературознавство та авторське право. Кожна з цих сфер по-своєму визначає оригінальність залежно від своїх цілей та підходів до аналізу текстів. У статті досліджується, як взаємодія цих дисциплін дозволяє глибше зрозуміти поняття оригінальності. У літературознавстві оригінальність насамперед розглядається як естетична категорія, що відображає унікальний творчий стиль автора, його новаторський підхід до тем і форм. Основними аспектами оригінальності в цьому контексті є творча індивідуальність, інтертекстуальність і стильова унікальність. Оригінальність у літературі часто балансує між новизною та інтеграцією традицій. В авторському праві оригінальність є юридичною категорією, яка визначає, чи підлягає твір охороні. Основні критерії включають створення твору як результату незалежної творчої діяльності, наявність конкретної форми вираження і відсутність прямого копіювання існуючого твору. Авторське право зосереджується на нових елементах тексту, які відрізняють його від інших. Міждисциплінарний підхід до оригінальності поєднує літературознавчі та юридичні перспективи, розглядаючи питання інтертекстуальності, роль експертної оцінки у спорах щодо плагіату і різні порогови новизни. Літературознавство визнає оригінальність в межах традиції, тоді як авторське право акцентує увагу на захисті нових і унікальних виражень. Синтез цих підходів дозволяє висвітлити культурне та правове значення оригінальності, пропонуючи комплексне розуміння того, як вона визначається, оцінюється та захищається в сучасному суспільстві.

Ключові слова: оригінальність, літературознавство, авторське право, інтертекстуальність, плагіат, творчість, міждисциплінарний підхід.

Mykhailo Kalinychenko,
PhD in Philology, Associate Professor of the Department of Romance and Germanic Philology,
Rivne State University of Humanities

THE CONCEPT OF ORIGINALITY IN A LITERARY TEXT: AN INTERDISCIPLINARY APPROACH

Originality of a literary text is a key concept in various disciplines such as literary studies and copyright law. Each of these fields defines originality differently, depending on their respective goals and approaches to text analysis. This article explores how the interaction between these disciplines enables a deeper understanding of originality. In literary studies, originality is primarily seen as an aesthetic category reflecting the author's unique creative style, innovative approach to themes, and forms. Key aspects of originality in this context include creative individuality, intertextuality, and stylistic uniqueness. Literary originality often involves a delicate balance between innovation and the integration of tradition. In copyright law, originality is a legal category determining whether a work is eligible for protection. The main criteria include the work being the result of independent creative effort, having a specific form of expression, and not being a direct reproduction of an existing work. Copyright law emphasizes the new elements of a text that distinguish it from others. The interdisciplinary approach to originality combines literary and legal perspectives, addressing issues such as intertextuality, the role of expert evaluations in plagiarism disputes, and the varying thresholds for novelty. Literary studies accept that originality can exist within tradition, while copyright law focuses on protecting new and distinct expressions. By synthesizing these approaches, the article highlights the cultural and legal significance of originality, offering a comprehensive understanding of how it is defined, assessed, and safeguarded in modern society.

Keywords: originality, literary studies, copyright law, intertextuality, plagiarism, creativity, interdisciplinary approach.

Актуальність теми. Поняття оригінальності літературного тексту є надзвичайно важливим як для літературознавства, так і для правозастосовної практики в галузі авторського права. В епоху глобалізації та цифровізації створення і розповсюдження текстів набуло безпрецедентних масштабів. Це поставило перед науковою спільнотою та правовими інституціями нові виклики, пов'язані з визначенням, оцінкою та захистом оригінальності літературних творів.

У літературознавстві актуальність теми зумовлена необхідністю глибшого розуміння творчих процесів та аналізу текстів у контексті міжетекстових взаємодій. Сучасна літературна практика демонструє все більшу схильність до інтертекстуальності, реміксів і запозичень, що ускладнює визначення меж оригінальності. Вивчення цього явища дозволяє краще усвідомити, як відбувається творення нових художніх ідей і форм у діалозі з літературними традиціями.

З точки зору авторського права, тема набуває особливої актуальності через збільшення кількості спірних випадків, пов'язаних із плагіатом і порушенням авторських прав. Сучасні технології дозволяють легко копіювати й змінювати тексти, що викликає потребу у чітких критеріях для визначення оригінальності творів. У цьому контексті важливим є не лише юридичний аспект, але й залучення експертів-літературознавців для оцінки творчого внеску автора.

Таким чином, міждисциплінарне дослідження оригінальності літературного тексту є актуальним для подолання розбіжностей між літературознавчим і правовим підходами, що сприятиме як розвитку гуманітарних наук, так і вдосконаленню правового регулювання у сфері інтелектуальної власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема оригінальності літературного тексту викликала значний інтерес як у літературознавчій, так і у правовій науковій літературі. У літературознавстві це поняття розглядається через призму творчої індивідуальності автора, інтертекстуальності та естетичних інновацій. Наприклад, роботи Ю. Крістової та Г. Г. Грабовича зосереджуються на інтертекстуальній природі літературного тексту, підкреслюючи, що оригінальність часто базується на діалозі з попередніми текстами. Праці їхніх послідовників наголошують на полілогічній природі тексту, що дозволяє розглядати оригінальність як інтеграцію нових ідей у контекст існуючих літературних традицій.

Водночас у галузі авторського права оригінальність стає об'єктом правових досліджень, зокрема щодо захисту інтелектуальної власності. Праці Дж. Гінзбурга та Л. Бентлі акцентують увагу на важливості незалежної творчої праці та унікальної форми вираження для визначення оригінальності. Наприклад, у європейській правовій традиції критерій оригінальності часто базується на концепції «внеску творчого вибору» («creative choice»), тоді як у США акцент робиться на «мінімальному ступені творчості» («minimal degree of creativity») (Fisher, 2004: 173).

Дослідження в Україні також розглядають оригінальність як складну категорію, що поєднує естетичні та правові аспекти. У роботах О. Беляєва та Л. Тимченко аналізуються питання правового захисту літературних творів у контексті українського законодавства та міжнародних угод, таких як Бернська конвенція. Вони підкреслюють необхідність адаптації українських норм до сучасних викликів, пов'язаних із цифровізацією та глобалізацією.

Окрім цього, важливими є роботи, присвячені експертним оцінкам у випадках плагіату. Наприклад, праці С. Розвадовського містять детальний аналіз методик визначення подібності текстів, що дозволяє встановлювати межі між законним запозиченням та порушенням авторських прав.

Незважаючи на значну кількість досліджень, залишаються відкритими питання про гармонізацію критеріїв оригінальності в різних дисциплінах. Зокрема, важливим є подальший розвиток міждисциплінарного підходу, який дозволить поєднати естетичні, правові та технологічні аспекти оригінальності, забезпечуючи адекватний захист творчих досягнень у сучасному суспільстві.

Таким чином, **мета статті** полягає в аналізі поняття оригінальності літературного тексту з позицій літературознавства та авторського права, а також у визначенні способів гармонізації цих підходів у контексті сучасних викликів. Особливу увагу приділено дослідженню меж між творчою індивідуальністю автора, інтертекстуальними зв'язками та законодавчими критеріями новизни.

Для досягнення цієї мети передбачено виконання таких **завдань статті**:

1. Розкрити естетичні засади оригінальності літературного тексту та їх значення для творчого процесу.
2. Дослідити правові критерії оригінальності у контексті національного та міжнародного законодавства.
3. Проаналізувати роль інтертекстуальності у формуванні авторської унікальності та її вплив на правову оцінку тексту.

Запропонувати міждисциплінарні підходи для інтеграції літературознавчих і правових уявлень про оригінальність. Результати дослідження можуть сприяти вирішенню проблем, пов'язаних із захистом інтелектуальної власності, а також поглибленню розуміння творчих процесів у літературі. Це стане підґрунтям для вдосконалення методик експертної оцінки літературних текстів та розвитку правової бази у сфері авторського права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оригінальність у літературознавчому контексті сприймається як унікальний творчий внесок автора, що виявляється у його здатності створювати нові художні образи, теми та стилі. Важливим аспектом є творча індивідуальність, яка відображає унікальний спосіб мислення, бачення світу та художнє осмислення реальності. Творчий процес кожного автора базується на його особистому досвіді, культурному бекграунді та здатності інтерпретувати навколишній світ через призму власного світогляду. Це дозволяє літературному тексту бути не лише унікальним, але й глибоко особистісним, що викликає резонанс у читача.

В цьому контексті інтертекстуальність також відіграє ключову роль в естетичному осмисленні оригінальності. З одного боку, автори часто свідомо або несвідомо використовують елементи інших текстів для збагачення свого твору. З іншого боку, саме поєднання цих елементів у новій формі створює художню унікальність. Наприклад, сучасна література активно залучає техніки реміксу, пародії та постмодерністських ігор із текстами, що відкриває нові можливості для творчої реалізації. Оригінальність такого тексту полягає у тому, як автор перетворює знайомі мотиви, сюжети та образи, додаючи їм нових значень і перспектив. Таким чином, інтертекстуальність виступає не лише як форма цитування, але й як інструмент створення нових сенсів.

Також важливим є розуміння оригінальності як балансу між інноваціями та традицією. Унікальність твору часто полягає не лише у відході від традицій, але й у їх переосмисленні та оновленні. Саме це поєднання нового і традиційного дозволяє тексту бути як оригінальним, так і зрозумілим для читача. Наприклад, автори можуть звертатися до архетипічних сюжетів чи образів, переосмислюючи їх відповідно до сучасних реалій та викликів. Це створює відчуття зв'язку між минулим і сучасним, забезпечуючи тексту універсальність і довговічність.

Крім того, слід зазначити, що оригінальність тексту не завжди полягає у його абсолютній новизні. Часто вона проявляється у деталях – незвичному погляді на звичні речі, майстерному використанні мови чи несподіваній інтерпретації знайомих тем. Наприклад, лаконічність стилю Ернеста Хемінгуея або складна метафорика Джеймса Джойса стали характерними рисами, які визначають їхню літературну оригінальність. Це свідчить про те, що унікальність тексту може виявлятися як у масштабних інноваціях, так і у тонких нюансах.

Оригінальність у контексті авторського права є одним із ключових критеріїв, який визначає, чи може твір бути об'єктом правової охорони. На відміну від літературознавчого підходу, де оригінальність часто розглядається як естетична категорія, у правовій площині вона має більш прагматичний характер, пов'язаний із забезпеченням захисту інтелектуальної власності автора. У міжнародній практиці, зокрема в рамках Бернської конвенції, оригінальність визначається як результат інтелектуальної творчої діяльності автора, який є достатньо новаторським і несе відбиток його особистості (Kwall, 2013: 28).

У національних законодавствах різних країн критерії оригінальності можуть дещо відрізнятися. Наприклад, у країнах загального права, таких як США чи Велика Британія, ключовим критерієм є "мінімальний рівень творчості" (Ginsburg, 2003). Це означає, що твір має містити хоча б елементи, які є продуктом індивідуальної творчості автора, навіть якщо вони є

відносно простими. У країнах континентального права, таких як Франція чи Німеччина, більш акцентується на унікальності та особистісному характері твору.

У контексті України, оригінальність визначається як одна з обов'язкових ознак об'єкта авторського права. Відповідно до Закону України "Про авторське право і суміжні права", твір має бути результатом творчої діяльності автора. Важливо зазначити, що законодавство не вимагає абсолютної новизни твору. Це означає, що використання загальновідомих ідей, сюжетів чи мотивів не виключає можливості визнання твору оригінальним, якщо їх обробка є результатом творчого підходу автора.

Значну увагу в авторському праві приділяють також розмежуванню оригінальності та плагіату. Якщо літературознавчий аналіз дозволяє використовувати інтертекстуальність як інструмент творчої самореалізації, то правова оцінка зосереджена на тому, наскільки твір відтворює або копіює існуючі об'єкти. Для правової оцінки оригінальності можуть використовуватися експертні аналізи, які враховують ступінь творчої обробки запозичених елементів і їхню трансформацію в новий твір.

Іншим важливим аспектом є вплив цифрових технологій на оригінальність у правовій площині. У сучасну епоху алгоритми штучного інтелекту та автоматизовані системи дедалі частіше створюють твори, які зовні виглядають оригінальними. Це викликає низку запитань, пов'язаних із визначенням авторства і правової охорони таких об'єктів (Walters, 2010: 81). Зокрема, чи можна вважати оригінальними твори, створені за допомогою програмного забезпечення, і якщо так, то хто є їхнім автором – користувач програми чи розробник алгоритму?

Таким чином, правове розуміння оригінальності є багатовимірним і постійно адаптується до нових викликів, зокрема, що виникають у результаті технологічного прогресу. Цей аспект вимагає інтеграції правових, технологічних і творчих підходів для забезпечення ефективного захисту інтелектуальної власності.

Естетичний і правовий підходи до поняття оригінальності літературного тексту, хоча й мають спільну мету визначення унікальності твору, суттєво відрізняються за своїм змістом, методами аналізу та критеріями оцінки. Однак, важливо підкреслити, що ці підходи не лише доповнюють один одного, але й створюють синергію, яка дозволяє глибше зрозуміти сутність літературної творчості та її захист у правовій площині.

З точки зору естетичного підходу, оригінальність є категорією, що відображає індивідуальність автора, його творчий стиль, здатність до інновацій та інтерпретації традицій. Літературознавство зосереджується на аналізі тексту через такі аспекти, як авторська мова, художні образи, стиль, жанрові інновації та інтертекстуальність. У цьому контексті оригінальність тісно пов'язана з естетичними цінностями, які можуть бути суб'єктивними та змінюватися залежно від культурного чи історичного контексту.

Натомість правовий підхід до оригінальності спрямований на об'єктивізацію цього поняття. У правовій площині оригінальність є передусім юридичним критерієм, який використовується для визначення об'єкта авторського права. Вона повинна бути верифікованою через конкретні характеристики твору, такі як його новизна, мінімальний рівень творчості та індивідуальний внесок автора. На відміну від літературознавства, правовий підхід виключає естетичну оцінку, зосереджуючись на чітких доказах творчої праці (Lessig, 2004: 53).

Попри різницю в цілях та методах, ці два підходи мають тісний взаємозв'язок. Естетичний аналіз може слугувати основою для правової оцінки оригінальності. Наприклад, визначення стилістичних новацій чи унікальних художніх рішень у літературному тексті може бути використане як доказ його творчого характеру в рамках авторського права. Крім того, літературознавство забезпечує більш глибоке розуміння культурного та історичного контексту, що є важливим для правової інтерпретації.

З іншого боку, правовий підхід сприяє формуванню чіткіших критеріїв для аналізу оригінальності в літературознавстві. Зокрема, поняття мінімального рівня творчості та відбитку індивідуальності автора можуть бути застосовані до оцінки літературних текстів з точки зору їхньої новизни та унікальності. Крім того, правові аспекти важливі для розуміння обмежень, які накладаються на інтертекстуальність (Liptak, 2016). Якщо літературознавство вважає запозичення нормальним і навіть бажаним явищем, правовий підхід може трактувати надмірне використання чужих ідей як плагіат.

Взаємодія між цими підходами особливо актуальна у світлі сучасних викликів, пов'язаних із цифровими технологіями. Наприклад, літературознавство може досліджувати художню цінність творів, створених за допомогою штучного інтелекту, тоді як авторське право вирішує питання їхньої правової охорони. У таких випадках естетичні й правові критерії оригінальності стають взаємозалежними і допомагають формувати комплексний підхід до аналізу та оцінки творів.

Таким чином, естетичні та правові підходи до оригінальності не лише збагачують один одного, але й утворюють міждисциплінарний простір, у якому можливо поєднати художні та юридичні аспекти літературної творчості. Цей синтез сприяє глибшому розумінню сутності оригінальності, а також забезпечує її належний захист у контексті сучасних культурних і технологічних реалій.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Дослідження оригінальності літературного тексту через естетичний і правовий підходи дозволяє не лише краще зрозуміти суть творчого процесу, але й забезпечити належний правовий захист результатів інтелектуальної діяльності. Виходячи з проведеного аналізу, можна сформулювати такі ключові висновки:

Різноманітність підходів до оригінальності. Естетичний і правовий підходи мають різні цілі, однак вони доповнюють один одного. Естетичний підхід зосереджується на творчій індивідуальності автора, його здатності створювати нові художні рішення, тоді як правовий підхід фокусується на визначенні об'єкта, який може отримати правову охорону, через чіткі й об'єктивні критерії.

Значення міждисциплінарності. Взаємодія літературознавства та авторського права створює синергетичний ефект, який дозволяє поглибити розуміння сутності оригінальності. Естетичний аналіз може бути корисним для правової оцінки творчих елементів, тоді як правові критерії допомагають упорядкувати літературознавчі підходи та встановити межі прийнятого запозичення.

Роль контексту та технологій. Історичні, культурні та технологічні фактори мають істотний вплив на сприйняття оригінальності. У добу цифрових технологій виникають нові виклики, зокрема пов'язані зі створенням текстів за допомогою

штучного інтелекту. Це вимагає перегляду як естетичних, так і правових критеріїв оригінальності, щоб вони відповідали сучасним реаліям.

Оригінальність як баланс між традицією та інновацією. Як естетичний, так і правовий підходи вказують на те, що оригінальність не обов'язково має означати повну новизну. Її сутність часто полягає у переосмисленні традиційних сюжетів, мотивів чи образів через призму індивідуального творчого бачення автора.

Важливість правового захисту оригінальності. Умови сучасного світу вимагають посиленого правового регулювання для забезпечення належного захисту інтелектуальної власності. Чітке визначення оригінальності як юридичної категорії є необхідним для запобігання плагіату та порушенням авторських прав.

Необхідність адаптації правових норм. Зі зростанням ролі технологій, зокрема алгоритмів штучного інтелекту, постає питання про те, як захистити твори, створені або співстворені технологіями. Це вимагає гнучкості у підходах до визначення авторства та оригінальності, а також оновлення національного та міжнародного законодавства.

Таким чином, поняття оригінальності літературного тексту вимагає міждисциплінарного підходу, який об'єднує естетичні та правові критерії. Ця взаємодія є ключовою для розуміння творчого процесу та забезпечення його належного захисту в умовах сучасного суспільства. Поєднання традиційних підходів із новітніми технологіями дозволяє забезпечити баланс між художньою свободою та юридичною визначеністю, сприяючи розвитку літературної творчості та захисту її унікальності.

References:

1. Fisher, W. W. (2004). Theories of intellectual property. In S. R. Munzer (Ed.), *New essays in the philosophy of intellectual property* (pp. 168-184). Cambridge: Cambridge University Press.
2. Ginsburg, J. C. (2003). *Copyright law and the artistic process*. New York: Oxford University Press.
3. Kwall, R. M. (2013). *The soul of creativity: Forging a moral rights law for the United States*. Stanford University Press.
4. Lessig, L. (2004). *Free culture: How big media uses technology and the law to lock down culture and control creativity*. New York: Penguin Books.
5. Liptak, A. (2016). *The law of copyright*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Walters, R. (2010). The evolution of copyright law in the digital age. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 5(9), 615-622.